

ZÁSADNÍ ZMĚNY V OBEČNÉ ČÁSTI ZÁVAZKŮ PODLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

JUDr. Gabriel Achour

Mgr. Martin Pelikán

Jednou z nejvýznamnějších oblastí změny právní úpravy nového občanského zákoníku je změna závazků. Posílení zásady dispozitivnosti právních jednání povede pravděpodobně k výraznější potřebě smluvních stran upravit si svá práva a povinnosti přímo ve smlouvě a nespolehat se na znění zákona. Zároveň s tím však bude nezbytné vyloučit řadu ustanovení nové právní úpravy jinak aplikovatelných na vznikající právní vztahy, což povede k dalším a dalším smluvním ujednáním, jejichž smysl může mít dramatický dopad do právního a ekonomického postavení smluvních stran.

Nová právní úprava provedená zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění (nový občanský zákoník) (dále jen „NOZ“) s účinností od 1. ledna 2014 přináší mimo jiné i zcela novou koncepci závazkového práva.

1. DISPOZITIVNOST PRÁVNÍ ÚPRAVY

Důraz je kladen zejména na tzv. dispozitivnost nové právní úpravy, tedy zásadu, podle které si strany právního vztahu mohou svá práva a povinnosti upravit s určitými výjimkami odchýlně od zákona.

Tato zásada byla vlastní i zákonu č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění (dále jen „ObčZ“), ovšem s tím, že nebylo vždy příliš jasné, od kterých zákonných ustanovení se lze odchýlit a od kterých to již ObčZ neumožňuje, jelikož odchýlná ujednání stran byla možná jen tam, kde to zákon jednak výslovně nezakazoval, což by v praxi zvláštní komplikace nepůsobil, jednak však také tam, kde z povahy ustanovení vyplývalo, že se od něj nelze odchýlit.¹

Tím docházelo i ke značné rigiditě závazkového práva, jehož dispozitivnost byla limitována. Při každém ujednání bylo třeba zkoumat, zda mu nebrání některé z ustanovení ObčZ, od něhož se nešlo odchýlit (tzv. kogentní ustanovení), která však ObčZ vymezoval značně vágním způsobem.

Nová právní úprava v NOZ ponechává na vůli stran upravit si své poměry odchýlně od znění NOZ, pokud to zákon výslovně nezakazuje. Zakázána jsou mimo jiné ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.²

Došlo tedy k vypuštění zákazu odchýlné úpravy tam, kde z povahy ustanovení vyplývá takovýto zákaz. Nově se však do této oblasti vnáší jiný nejasný pojem tzv. veřejného pořádku (na rozdíl od dobrých mravů, které zná i současná právní úprava ObčZ a soudní praxe je poměrně zevrubným způsobem popsala).³

Právní vztahy, k jejichž uzavření dojde ještě před nabytím účinnosti NOZ, se řídí zásadně dosavadními právními předpisy. I přesto do nich od 1. ledna 2014 vstupují ustanovení části I., hlavy I. NOZ (tedy § 1 až 14 NOZ). Jedná se o úvodní ustanovení NOZ určující například způsob výkladu zákona, který musí být vždy ústavně konformní (tedy neodporovat základním lidským právům a svobodám, ani dalším ústavně zaručeným právům) a držet se smyslu zákona, ale také třeba povinnost jednat v právním styku vždy poctivě.⁴

Významné může být například ustanovení § 13 NOZ, které soudu určuje povinnost rozhodovat ve stejných případech stejně a v odlišných odlišně. To dnes vyplývá sice z ustálené soudní praxe, nikoliv však z výslovného znění zákona.

Vyloučení těchto ustanovení smluvním ujednáním je sice možné, jeho dosah však není jednoznačný. Snahu vyhnout se většině dotčených ustanovení lze totiž chápat jako rozpor s veřejným pořádkem a je tedy vysoce pravděpodobná neplatnost takového ujednání.

Proto také nesmí být v případě dohody o vyloučení veškerých ustanovení NOZ na právní vztah uzavřený podle dosavadních právních předpisů zapomenuto na tzv. salvátorskou klauzuli, která stanoví platnost zbytku smlouvy i tehdy, jestliže se ukáže být některé z oddělitelných ujednání neplatným.

1 Ustanovení § 2 odst. 3 ObčZ.

2 Ustanovení § 1 odst. 2 NOZ.

3 Veřejný pořádek zná v současné době například zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění.

4 Ustanovení § 3030 NOZ.

„Důraz je kladen zejména na tzv. dispozitivnost nové právní úpravy, tedy zásadu, podle které si strany právního vztahu mohou svá práva a povinnosti upravit s určitými výjimkami odchylně od zákona. Nová právní úprava v NOZ ponechává na vůli stran upravit si své poměry odchylně od znění NOZ, pokud to zákon výslovně nezakazuje. Zakázána jsou mimo jiné ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

Dovolávají-li se právní předpisy ustanovení, která NOZ ruší, vstupují na jejich místo jim odpovídající ustanovení.⁵ To však neplatí, dovolávají-li se takového ustanovení smluvní ujednání podléhající dosavadní právní úpravě. Pokud by však podléhaly již právní úpravě NOZ, byl by smluvní odkaz nahrazen odpovídajícím ustanovením NOZ.

I tehdy, pokud byl určitý právní vztah založen ještě před nabytím účinnosti NOZ, mohou se strany dohodnout, že se jejich vzájemná práva a povinnosti budou řídit NOZ, a to ode dne nabytí jeho účinnosti. Tuto dohodu přitom mohou sjednat ještě před 1. lednem 2014.

Společně s ní je však zcela nezbytné podrobit tento vztah zevrubné revizi, aby se nestalo, že prostým konstatováním o podřízení se nové právní úpravě dojde k takové změně práv a povinností, se kterou smluvní strany vůbec nepočítaly. Prakticky tak zpravidla dojde k ukončení stávajícího právního vztahu a k jeho nahrazení právním vztahem novým.

Další výjimky z pravidla, že pro závazky vzniklé do nabytí účinnosti NOZ platí dosavadní právní předpisy, stanoví NOZ pro:

- (a) nájem v rozsahu určeném v ustanovení § 3074 a násl. NOZ;
- (b) účet v rozsahu určeném v ustanovení § 3077 NOZ; a
- (c) cestovní smlouvu v rozsahu určeném v ustanovení § 3078 NOZ.

Od 1. ledna 2014 tedy bude zejména pro smluvní vztahy vzniklé po tomto datu a rovněž i pro vztahy, které se NOZ dobrovolně podřídí, platit nová právní úprava. Její nejpodstatnější změny se pokusíme shrnout v dalším textu.

2. PRÁVNÍ JEDNÁNÍ

Podle NOZ dochází ke značnému posílení mimosmluvních prvků vztahů mezi stranami.

Aniž by určité prvky a skutečnosti byly obsahem smlouvy, bude se muset k těmto skutečnostem přihlížet. Podle ustanovení § 545 NOZ totiž právní jednání⁶ vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, ale zároveň také právní následky vyplývající (a) ze zákona; (b) z dobrých mravů; (c) ze zvyklostí; a (d) ze zavedené praxe stran.

Určité obavy mohou vyvolávat zejména právní následky právního jednání vyvolané zvyklostmi a zavedenou praxí stran.

⁵ Ustanovení § 3029 NOZ.

⁶ Podle současné právní úpravy jde v podstatě o tzv. právní úkon.

Není možné jednostranně určit, jaké právní následky bude mít právní jednání určité osoby vůči osobám třetím (nezúčastněným). Lze však něco takového učinit mezi smluvními stranami, vyjádří-li s tím svůj souhlas. To může být užitečné zejména pro vyloučení případných sporů, jelikož některá ze smluvních stran by se mohla dovolávat toho, že určité právní jednání nemělo pouze právní následky, které v něm byly vyjádřeny, ale že je určeno například i zvyklostmi nebo zavedenou praxí stran.

Je proto třeba zvážit vyloučení zvyklostí a zavedené praxe stran při těch právních jednáních, která se týkají určitého smluvního vztahu. Lze k tomu použít například prohlášení, že veškerá praxe stran a veškeré jejich zvyklostí jsou vyjádřeny v dané smlouvě (jejich změnách a dodatcích, popřípadě v přílohách), nebo že se smluvní strany nebudou dovolávat zvyklostí ani praxe stran, které výslovně nevyplývají ze smlouvy.

Podobným způsobem je možné vyloučit i praxi zavedenou mezi stranami v právním styku, jakož i to, co právnímu jednání předcházelo při výkladu projevu vůle⁷ a přihlížení k obchodním zvyklostem zachovávaným obecně nebo v daném odvětví.⁸

Jedná-li se o právní styk s podnikatelem, pak se výrazu, který připouští různý výklad, přisoudí význam, jaký má v takovém styku pravidelně. Není-li ale druhá strana podnikatelem, musí ten, kdo se významu dovolává, prokázat, že význam musel být druhé straně znám.⁹

Je-li tedy smlouva uzavírána s osobou, která není podnikatelem, může být v závěrečných ustanoveních takovou stranou prohlášeno, že je jí význam všech výrazů použitých ve smlouvě znám a že v případě jakýchkoli pochybností si obsah výrazu nechala náležitým způsobem vysvětlit, popřípadě si ho dohledala před podpisem smlouvy.

Co se týče formy právního jednání, pak platí, že pokud **zákon určitou formu vyžaduje**, lze obsah právního jednání změnit projevem vůle ve stejné nebo přísnější podobě. Jde-li však o požadavek určité formy vymí-
něný jen **ujednáním stran**, pak lze jeho obsah změnit i v jiné formě (např. ústně), pokud to dohoda výslovně nevyklučuje.¹⁰

⁷ Ustanovení § 556 odst. 2 NOZ.

⁸ Ustanovení § 558 odst. 2 NOZ.

⁹ Ustanovení § 558 odst. 1 NOZ.

¹⁰ Ustanovení § 564 NOZ.

„Je proto třeba zvážit vyloučení zvyklostí a zavedené praxe stran při těch právních jednáních, která se týkají určitého smluvního vztahu. Lze k tomu použít například prohlášení, že veškerá praxe stran a veškeré jejich zvyklosti jsou vyjádřeny v dané smlouvě (jejích změnách a dodatcích, popřípadě v přílohách), nebo že se smluvní strany nedovolávají zvyklostí ani praxe stran, které výslovně nevyplývají ze smlouvy.“

Přitom podle současné právní úpravy ObčZ platí, že je-li dohoda uzavřená písemně, musí být změněna nebo zrušena pouze písemně.¹¹ Nově bude nezbytné pro změnu smluv (dodatky) jinou než písemnou formu (ústní) výslovně vyloučit. V opačném případě může dojít k modifikaci právního vztahu například i jen v ústní formě, přestože dokazování takové změny bude u soudu zpravidla velmi obtížné.

Pokud se vztahuje důvod neplatnosti jen k nezákonnému určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, může soud tento rozsah změnit tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností.¹² V tomto ohledu stojí jistě za úvahu ponechat takovéto rozhodnutí například na rozhodcích či rozhodčím soudem podle zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, v platném znění, namísto řešení sporu obecným soudem. V úvahu přichází samozřejmě i úplné vyloučení tohoto ustanovení, a pak tedy neplatnost smlouvy jako celku.

Ve větším rozsahu, než tomu bylo doposud, je nově upraven institut tzv. relativní neúčinnosti právních jednání (dnes tzv. odporovatelnosti).¹³ Z tohoto hlediska je vhodné do smlouvy zvážit vložení prohlášení a ujištění protistrany o tom, že příslušnou smlouvou (právním jednáním) nedochází podle nejlepšího vědomí a svědomí této osoby ke zkracování jakéhokoli jejího věřitele, ani k *mrhání majetkem*.¹⁴

Takovýmto prohlášením lze alespoň částečně snížit riziko neúčinnosti smlouvy vzhledem k použití institutu relativní neúčinnosti právních jednání některým z věřitelů, který se uzavřenou smlouvou může cítit být zkrácen na svých právech.

Pro případ, že by se věřitel domáhal neúčinnosti určitého právního jednání před tím, než se stane jeho pohledávka splatnou, přichází také v úvahu ve smlouvě, které se namítaná relativní neúčinnost týká, sjednat právo od ní odstoupit.

3. UZAVŘENÍ A OBSAH SMLOUVY

Jestliže strany považují smlouvu již za uzavřenou, aniž si ve skutečnosti ujednaly náležitost, kterou ujednat měly,

11 Ustanovení § 40 odst. 2 ObčZ.

12 Ustanovení § 577 NOZ.

13 Ustanovení § 589 NOZ.

14 Ustanovení § 590 odst. 2 NOZ stanoví: „Věřitel se může dovolat neúčinnosti kupní nebo směnné smlouvy uzavřené v posledním roce, musela-li druhá strana poznat v dlužníkově jednání *mrhání majetkem, kterým je dlužníkův věřitel zkracován.*“

hledí se na projev jejich vůle jako na uzavřenou smlouvu, je-li možné s přihlédnutím k jejich následnému chování předpokládat, že by smlouvu uzavřely i bez takovéto náležitosti. Dala-li však některá ze stran při uzavírání smlouvy najevo, že dosažení shody na takové náležitosti je předpokladem uzavření smlouvy, má se za to, že smlouva uzavřena nebyla.¹⁵

Aby námitky druhé smluvní strany o chybějící náležitosti, která byla předpokladem k uzavření smlouvy, byly vyloučeny, lze uzavřít ujednání například v tomto znění:

„Strany tímto prohlašují, že v této smlouvě nechybí jakákoli náležitost, kterou by některá ze stran mohla považovat za předpoklad pro uzavření této smlouvy.“

Obsahuje-li přijetí nabídky dodatek nebo odchylku, která podstatně nemění podmínky nabídky k uzavření smlouvy, jde o platné přijetí, pokud navrhovatel takovou změnu bez zbytečného odkladu neodmítne. NOZ výslovně umožňuje navrhovateli, aby přijetí nabídky s dodatkem nebo s odchylkou předem vyloučil, a to takovým způsobem, který nevybuzuje pochybnost.¹⁶

K vyloučení přijetí nabídky s dodatkem nebo odchylkou, které sice podstatně nemění podmínky nabídky, ale ke kterým by přesto mohl mít navrhovatel výhrady, je možné se vyhnout například tímto způsobem:

„Přijetím návrhu této smlouvy není jeho přijetí s jakýmkoli (byť i nepodstatnými) změnami. Jakákoli změna návrhu smlouvy představuje nový návrh, který vyžaduje jeho přijetí ze strany navrhovatele, kterým je strana XY.“

S přihlédnutím k obsahu nabídky nebo k praxi, kterou mezi sebou strany zavedly, popřípadě je-li to obvyklé, může osoba, již je nabídka určena, nabídku přijmout tak, že se podle ní zachová (zejména poskytne-li nebo přijme-li plnění). Aby nenastalo přijetí nabídky jiným způsobem než podpisem smlouvy, měla by nabídka vyžadovat konkrétní způsob svého přijetí.

Jedná-li se o **bezáplatnou smlouvu**, stanoví NOZ domněnku, že se dlužník chtěl zavázat spíše méně než více.¹⁷ V určitých případech nebude vždy zcela zřejmé, zda (respektive do jaké míry) byla smlouva sjednána jako bezúplatná, jelikož se může jednat o vztah částečně úplatný a částečně bezúplatný. Pro vyloučení zvýhodnění dlužníka, který plní podle údajně bezúplatné smlouvy, lze proto výslovně stanovit, že daná smlouva není smlouvou bezúplatnou.

15 Ustanovení § 1726 NOZ.

16 Ustanovení § 1740 odst. 3 NOZ.

17 Ustanovení § 1747 NOZ.

Podobným způsobem je možné vyloučit i praxi zavedenou mezi stranami v právním styku, jakož i to, co právnímu jednání předcházelo při výkladu projevu vůle a přihlížení k obchodním zvyklostem zachovávaným obecně nebo v daném odvětví.

4. SMLOUVY UZAVÍRANÉ ADHEZNÍM ZPŮSOBEM

Právní úprava adhezních smluv chrání slabší smluvní strany, jená-li se o případy tzv. formulářových smluv. Za ty NOZ označuje smlouvy, jejichž základní podmínky jsou určovány jednou ze smluvních stran nebo podle jejich pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit.¹⁸

Typicky se jedná o smlouvy, které jsou uzavírány mezi určitým dodavatelem a spotřebitelem (například dodávky vody, plynu, elektřiny apod.).

Půjde-li o jednoznačný případ adhezní smlouvy, nebude pravděpodobně možné uplatnění specifické úpravy chránící slabší stranu zcela zabránit. V hraničních případech a pro vyloučení pochybností je však možné do smlouvy včlenit ustanovení například v tomto znění:

„Obě smluvní strany prohlašují, že měly skutečnou příležitost obsah této smlouvy, včetně jejich základních podmínek, ovlivnit.“

Adhezním smlouvám se také blíží smlouvy uzavírané v běžném obchodním styku s větším počtem osob zavazující dlouhodobě k opětovným plněním stejného druhu s odkazem na obchodní podmínky, které pak, za splnění určitých dalších podmínek¹⁹, mohou být i jednostranně změněny.

5. NEBEZPEČÍ ZMĚNY OKOLNOSTÍ A NEÚMĚRNÉ ZKRÁCENÍ

NOZ dává smluvním stranám, které uzavřou pro sebe hrubě nevýhodnou smlouvu a dostávají se tak do postavení, které je pro ně značně nevýhodné, řadu možností, jak tento právní vztah buď zcela vyloučit, nebo alespoň zmírnit následky, jež z jeho zjevné nevyváženosti vyplývají.

Předně dojde-li k tak podstatné změně okolností, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, nebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo požadovat obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že se taková změna nedala rozumně předpokládat a ovlivnit, a že sku-

tečnost nastala teprve po uzavření smlouvy, popřípadě se jí teprve po uzavření smlouvy stala známou.²⁰

Ani v takovém případě však není dotčená strana oprávněna odložit plnění. Při splnění těchto předpokladů je dané smluvní straně pouze umožněno žádat obnovení jednání o smlouvě. Samo o sobě se však dosavadní závazky automaticky neruší.

Právo domáhat se obnovení jednání o smlouvě také nevznikne, převezme-li na sebe určitá osoba nebezpečí změny okolností.²¹ To lze upravit například tímto způsobem:

„Strana XY na sebe tímto přebírá nebezpečí změny okolností ve smyslu ustanovení § 1765 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.“

Dále NOZ přináší zcela nový institut tzv. neúměrného zkrácení („laesio enormis“), který dává možnost požadovat úplné zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, pokud se strany zavázají ke vzájemnému plnění, jež je u některé ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla strana druhá.²²

Tato možnost je vyloučena, pokud namísto zrušení právního vztahu a navrácení původního stavu doplní druhá strana tomu, kdo byl zkrácen, to, o co byla zkrácena, a to se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.²³

Institut neúměrného zkrácení se nepoužije také tehdy, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla a zároveň o ní ani vědět nemusela.²⁴ Dále je toto ustanovení vyloučeno v případě obchodů na komoditní burze, při obchodu s investičním nástrojem podle jiného zákona než NOZ, v dražbě či způsobem postaveným veřejné dražbě naroveň, v případě sázky a hry, anebo při narovnání a novaci, pokud byly učiněny poctivě.²⁵

20 Ustanovení § 1765 odst. 1 NOZ.

21 Ustanovení § 1765 odst. 2 NOZ.

22 Ustanovení § 1793 odst. 1 NOZ.

23 Ustanovení § 1793 odst. 1 NOZ.

24 Tamtéž.

25 Ustanovení § 1793 odst. 2 NOZ.

18 Ustanovení § 1798 odst. 1 NOZ.

19 Ustanovení § 1752 NOZ.

„Jedná-li se o právní styk s podnikatelem, pak se výrazu, který připouští různý výklad, přisoudí význam, jaký má v takovém styku pravidelně. Není-li ale druhá strana podnikatelem, musí ten, kdo se významu dovolává, prokázat, že význam musel být druhé straně znám.“

Právo na zkrácení nevzniká ani tehdy, vyplývá-li důvod nepoměru vzájemných plnění ze zvláštního vztahu mezi stranami, zejména pokud zkrácená strana měla úmysl plnit zčásti za úplatu a zčásti bezúplatně, nebo jestliže již nelze výši zkrácení zjistit.²⁶

Je zjevné, že neúměrné zkrácení se může přes své četné výjimky stát v praxi značně problematické a jeho smluvní vyloučení by mohlo být nezřídka velmi vhodné. Práva na neúměrné zkrácení se však lze vzdát pouze tehdy, jestliže dotčená strana výslovně:

- (a) prohlásí, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby; nebo
- (b) souhlasí s neúměrnou cenou, přestože jí je skutečná cena plnění známa, nebo jí musela být známa.

K vyloučení ustanovení o neúměrném zkrácení tedy nebude postačovat běžné ujednání. Zkrácená strana se tohoto práva musí vzdát výslovně společně s některým ze dvou dalších prohlášení. Může tak učinit například tímto způsobem:

„Strana XY se vzdává práva na neúměrné zkrácení ve smyslu ustanovení § 1793 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, a tímto prohlašuje, že plnění od strany YX přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby k věci.“ / „Strana XY se vzdává svého práva na neúměrné zkrácení ve smyslu ustanovení § 1793 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, a tímto souhlasí s neúměrnou cenou, přičemž je jí skutečná cena plnění známa.“

Aby se vyloučily veškeré pochybnosti, je jistě vhodné v případě druhého z prohlášení stanovit i výslovně, jakou skutečnou cenu má neúměrně zkrácené plnění. V opačném případě je možné, že i přes toto prohlášení bude namítána neznalost skutečné ceny věci.

Vzdávání se práv z neúměrného zkrácení bude ve smlouvě působit zpravidla spíše nepatříčně, obzvláště tehdy, nebudou-li si strany jisté, zda jsou protiplnění vůči sobě v odpovídající hodnotě.

Například fixní cena tarifů poskytovatelů telekomunikačních služeb je nyní poměrně snadno srovnatelná. Ponechají-li tyto společnosti některé tarify, kde bude moci dojít k překročení fixních cen za neomezené volání a za jiné služby, může se pak zákazník dovolávat neúměrností ceny

26 Ustanovení § 1794 odst. 1 NOZ.

k ceně obvyklé a požadovat i zrušení svého závazku společně s navrácením všeho do původního stavu.

Právo z neúměrného zkrácení musí být uplatněno nejpozději do jednoho roku, což bude značným korektivem pro konečné uspořádání některých nově uzavíraných právních vztahů.

6. ÚROKY

Bude-li věřitel bez rozumného důvodu otálet s uplatněním práva na zaplacení dluhu takovým způsobem, že budou úroky činit tolik co jistina, pozbyde právo další úroky požadovat. Ty mu budou náležet teprve ode dne, kdy uplatní své právo u soudu.²⁷

Vyloučením tohoto ustanovení získá věřitel právo i na takové úroky, které přesahují výši jistiny, třebaže se tak stane při nedostatečném (pozdním) uplatnění práva na zaplacení dluhu. Otázkou je soulad takového ujednání s veřejným pořádkem či dobrými mravy.

Úroky z úroků mohou být požadovány pouze v takovém případě, bylo-li to mezi stranami ujednáno.²⁸

Věřitel má mimo jiné právo dovolávat se neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení, které se odchyluje od zákona takovým způsobem, že se zřetelem k okolnostem a podmínkám případu zhoršuje jeho postavení, aniž by pro odchylku byl dán spravedlivý důvod. Dojde-li k prohlášení neúčinnosti takového ujednání ze strany soudu, namísto smluvních úroků se použijí ustanovení zákona, popřípadě rozhodne soud i jinak, usoudí-li, že je to v zájmu spravedlivého řešení věci.²⁹

Pokud je dohodnuto, že již splatný dluh bude placen ve splátkách a chtějí-li strany platit ve splátkách i úroky z prodlení, je to třeba výslovně sjednat.³⁰

7. POSTOUPENÍ SMLOUVY

Postoupení smlouvy bylo možné i podle současných právních předpisů, zákon však žádou zvláštní úpravu v tomto ohledu nezna.

27 Ustanovení § 1805 odst. 2 NOZ.

28 Ustanovení § 1806 NOZ.

29 Ustanovení § 1972 odst. 1 NOZ.

30 Ustanovení § 1973 NOZ.

„Je-li tedy smlouva uzavírána s osobou, která není podnikatelem, může být v závěrečných ustanoveních takovou stranou prohlášeno, že je jí význam všech výrazů použitých ve smlouvě znám a že v případě jakýchkoli pochybností si obsah výrazu nechala náležitým způsobem vysvětlit, popřípadě si ho dohledala před podpisem smlouvy.

Postoupení práv a povinností vyplývajících některé ze stran ze smlouvy je možné zcela, ale i jen částečně, pokud to nevyklučuje povaha smlouvy, nedošlo-li dosud ke splnění (mohlo tedy být plněno částečně, nikoliv však zcela) a postoupená strana s tím vyslovila svůj souhlas.³¹

Souhlas postoupeného může být dán předem (například již v samotné smlouvě, která umožní postoupení smlouvy bez dalšího souhlasu druhé smluvní strany). Postoupení lze smluvně také zcela vyloučit.

Postoupení smlouvy je vůči postoupené straně účinné od okamžiku jejího souhlasu. Jestliže však postoupená strana souhlasila předem, je vůči ní postoupení smlouvy účinné okamžikem, kdy jí postupitel postoupení oznámí nebo ho postupník prokáže.³²

Při částečném postoupení smlouvy nebo při postoupení několika postupníkům je zakázáno zkrátit práva postoupeného z vedlejší doložky ve smlouvě, jako jsou zejména ujednání o podmínce, záloze, závdavku, smluvní pokutě, odstoupení od smlouvy a odstupném nebo o rozhodčí doložce.³³

Smlouva může být uzavřena také na řad některé ze stran nebo s ujednáním stejného významu. Taková smlouva se pak postupuje rubopisem listiny.³⁴ O náležitostech rubopisu platí právní předpisy o směnkách, tedy zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, v platném znění, podle kterého se rovněž posoudí, kdo je z rubopisu oprávněn, jak své právo prokazuje a od koho může požadovat listinu ten, kdo o ni přišel.³⁵

Okamžikem účinnosti postoupení smlouvy se vůči postoupené straně postupitel osvobozuje od svých povinností v rozsahu postoupení.³⁶ Tomu může postoupená strana zabránit prohlášením vůči postupiteli, že jeho osvobození

odmítá.³⁷ Prohlášení je třeba učinit nejpozději do patnácti dnů ode dne, kdy se postoupená strana dozvěděla nebo musela dozvědět o tom, že postupník neplnil. Prodlení s prohlášením ho sice nezabavuje účinků, postoupená strana však v takovém případě musí nahradit škodu tím způsobenou.

I pokud tedy dojde k postoupení smlouvy, postupitel se nezabaví svých smluvních povinností, pokud postupník postoupené straně řádně a včas neplní postoupené povinnosti. Pro takový případ je možné v původní smlouvě sjednat prohlášení budoucího postoupeného o tom, že se vzdává práva prohlásit vůči budoucímu postupiteli odmítnutí osvobození ve smyslu ustanovení § 1898 NOZ.

Postoupené straně zůstávají zachovány veškeré námitky ze smlouvy i proti postupníkovi. Jiné námitky zůstanou zachovány, pokud si to strany vyhradí ve smlouvě nebo v souhlasu s jejím postoupením.³⁸

8. SPLNĚNÍ

Jedna strana nemůže odepřít plnění ani odstoupit od smlouvy jen proto, že dluh druhé strany vzniklý z jiného právního důvodu nebyl splněn řádně nebo včas.³⁹ Odstoupení od smlouvy nebo odepření plnění z důvodu nesplnění nesouvisejících dluhů však připadá v úvahu, sjedná-li si to věřitel s dlužníkem ve smlouvě.

Dluh se plní zásadně v celku. Nabízí-li však dlužník částečné plnění, musí je věřitel přijmout, neodporuje-li to povaze závazku nebo účelu smlouvy, který musel být dlužníku alespoň zřejmý.⁴⁰ V tomto ohledu se dosavadní právní úprava v zásadě v ničem nemění. Dlužník je však podle NOZ v případě částečného plnění dluhu nově povinen věřiteli nahradit zvýšené náklady způsobené mu částečným plněním.⁴¹

31 Ustanovení § 1895 odst. 1 NOZ.

32 Ustanovení § 1897 odst. 1 NOZ.

33 Ustanovení § 1896 NOZ.

34 Ustanovení § 1897 odst. 2 NOZ.

35 Tamtéž.

36 Ustanovení § 1898 NOZ.

37 Ustanovení § 1899 NOZ.

38 Ustanovení § 1900 NOZ.

39 Ustanovení § 1927 NOZ.

40 Ustanovení § 1930 odst. 2 NOZ.

41 Tamtéž.

„Předně dojde-li k tak podstatné změně okolností, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, nebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo požadovat obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že se taková změna nedala rozumně předpokládat a ovlivnit, a že skutečnost nastala teprve po uzavření smlouvy, popřípadě se jí teprve po uzavření smlouvy stala známou.

Úhradu nákladů vynaložených věřitelem při částečném plnění dluhu je možné smluvně vyloučit. Nestane-li se tak, věřitel je po dlužníkovi oprávněn tuto náhradu požadovat.

Jisté změny přináší NOZ co do započtení na více závazků v případě plnění, které nestačí pokrýt veškeré závazky dlužníka. Dohodou stran lze způsob započítání upravit odchýlně, což je v souladu se současnou právní úpravou.

Po ujednání stran se započítává nejprve na pohledávku určenou dlužníkem. I tato úprava zůstává zachována. Rozdíl nastává v případě, kdy dlužník svou vůli takto neprojevil. V současné době by se pak započítávalo na závazek nejdříve splatný⁴², nově však na závazek nejdříve upomenutý, jinak na závazek nejméně zajištěný. V případě stejné míry zajištění více závazků se plnění započte nejdříve na závazek nejdříve splatný.⁴³

Vhodné je zvážit například ujednání o započtení vždy na nejméně zajištěný závazek, nebo dokonce jednostranné rozhodnutí věřitele o tom, na který ze závazků bude započítáno. Takové rozhodnutí však musí věřitel učinit současně se zaplacením, protože tím závazek dlužníka zaniká a nemůže být ponecháno v nejistotě, který z dluhů již zaniknul, a který nadále trvá.

Věřitel je povinen přijmout plnění nabízené mu se souhlasem dlužníka třetí osobou. Tato povinnost neplatí, jestliže se jedná o plnění vázané na osobní vlastnosti dlužníka. Plní-li někdo dluh za jiného, aniž by za něj ručil nebo jinak dluh nezajistil, je oprávněn po věřiteli ještě před splněním požadovat postoupení jeho pohledávky.⁴⁴

Nejenže tedy může být věřiteli za jistých okolností vnučeno plnění třetí osobou, ale dokonce je takováto třetí osoba následně oprávněna požadovat po věřiteli postoupení jeho pohledávky. Ve smlouvě je tak jistě vhodné vyloučit i právo dlužníka nechat za sebe bez souhlasu věřitele plnit třetí osobu.

Věřitel také nese zvýšené náklady a zvýšené nebezpečí vzniklé dlužníkovi tím, že věřitel změnil po uzavření smlouvy své bydliště, sídlo, popřípadě umístění závodu nebo

42 Ustanovení § 330 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění.

43 Ustanovení § 1932 a násl. NOZ.

44 Ustanovení § 1936 NOZ.

provozovny, jestliže má být plněno u věřitele.⁴⁵ Ujednáním smluvních stran je nesení těchto nákladů a zvýšeného nebezpečí opět možné vyloučit.

Splatnost ceny za určité poskytované plnění je stanovena v zásadě na třicet dnů ode dne doručení faktury nebo jiné podobné výzvy věřitele (popřípadě od obdržení zboží či služby) dlužníkovi.⁴⁶ Smluvní strany si mohou ujednat dobu splatnosti delší než šedesát dnů jen tehdy, není-li to vůči věřiteli **hrubě nespravedlivé**. Prohlášení stran o tom, že nepovažují delší dobu splatnosti za hrubě nespravedlivou, může usnadnit takové tvrzení ze strany dlužníka u soudu, přesto nelze vyloučit ani to, že k danému ujednání nebude soud přihlížet.

Je-li obsahem povinnost dodat zboží nebo službu určité veřejnoprávní korporaci (tedy bude-li například plněna určitá veřejná zakázka), smluvní strany mohou ujednat delší dobu splatnosti pouze v takovém případě, je-li to odůvodněno povahou závazku a doba splatnosti nesmí přesáhnout ani tehdy šedesát dnů.⁴⁷ V případě plnění veřejnoprávní korporaci podnikatelem tak delší doba splatnosti než šedesát dnů nepřipadá vůbec v úvahu a bude v zásadě odpovídat třiceti dnům.

NOZ upravuje nově také institut tzv. kvitance, kterou se současná právní úprava zná⁴⁸, nepoužívá však výrazu kvitance, který je obvyklý v odborné literatuře i obchodní praxi. Kvitancí se rozumí potvrzení o splnění závazku. Přijímá-li věřitel plnění, je povinen vydat dlužníkovi na jeho žádost „potvrzení o splnění dluhu (kvitanci).“⁴⁹ Jestliže mu ji věřitel nevydá, může dlužník plnění odepřít.⁵⁰

Při opakovaných plněních ze stejného právního důvodu se má za to, že ten kdo předloží kvitanci na plnění splatné později, splnil, co bylo splatné dříve.⁵¹ Tomu je třeba věnovat zvláštní pozornost. Pokud totiž není toto ustanovení smluvně vyloučeno, může se stát, že věřitel

45 Ustanovení § 1956 NOZ.

46 Ustanovení § 1963 odst. 1 NOZ.

47 Ustanovení § 1963 odst. 2 NOZ.

48 Ustanovení § 569 ObčZ a § 333 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění.

49 Ustanovení § 1949 odst. 1 NOZ.

50 Ustanovení § 1949 odst. 2 NOZ.

51 Ustanovení § 1950 NOZ.

„Dále NOZ přináší zcela nový institut tzv. neúměrného zkrácení („laesio enormis“), který dává možnost požadovat úplné zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, pokud se strany zaváží ke vzájemnému plnění, jež je u některé ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla strana druhá.

vystaví kvitanci na dluh, který byl zaplacen, čímž zkomplikuje své postavení při uplatňování veškerých dřívějších závazků vůči tomuto dlužníkovi. Právní domněnka je sice domněnkou tzv. vyvratitelnou, její vyvrácení se nicméně může stát značně komplikovaným.

Obdobně je možné vyloučit i domněnku, podle které se při vydání kvitance na jistinu má za to, že bylo splněno i na příslušenství pohledávky.⁵² Vhodné je také výslovně vyjmenování osob oprávněných k vystavení kvitance.

Vystavením kvitance může dojít také k prominutí dluhu (podobně také vrácením dlužního úpisu), a to aniž by byl dluh vůbec splněn. Vydá-li totiž věřitel kvitanci nebo vrátí-li dlužní úpis na celý dluh jednomu ze spoludlužníků, má se za to, že věřitel promnul dluh i všem ostatním. Vyloučení této domněnky je třeba sjednat výslovně ve smlouvě. V opačném případě může dojít až k úplné nevymahatelnosti nesplněného závazku.

9. Odstoupení od smlouvy

Odstoupení od smlouvy je ve shodě se současnou právní úpravou možné tehdy, ujednají-li si to strany, nebo stanoví-li tak zákon.⁵³ Koncepce zákonného odstoupení je převzata z dosavadní úpravy zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění (dále jen „ObchZ“). Podle toho se rozlišují případy podstatného a nepodstatného porušení smluvních povinností.

Vzájemně jsou provázaná ustanovení o možnosti odstoupit od smlouvy z důvodu prodlení některé ze stran⁵⁴ a možnost odstoupení od smlouvy pro porušení povinností některé ze stran⁵⁵ (prodlení je podmíněno porušením povinností, ať již podstatným či nepodstatným způsobem).

Poruší-li strana svým prodlením povinnost podstatným způsobem, může druhá smluvní strana od smlouvy odstoupit, pokud to prodlévajícímu oznámí bez zbytečného odkladu poté, co se o prodlení dozvěděla.⁵⁶ Jedná-li se ale pouze o nepodstatné porušení smluvní povinností, může druhá smluvní strana odstoupit teprve poté, co prodlévající nesplnil svoji povinnost

ani v dodatečně přiměřené lhůtě stanovené druhou smluvní stranou výslovně, nebo alespoň mlčky.⁵⁷

Podstatným je takové porušení povinnosti, o kterém strana porušující smluvní závazek již při uzavření smlouvy věděla nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu neuzavřela, předvídala-li by takové porušení smlouvy. V ostatních případech se má za to, že porušení podstatné není. I v těchto případech je tedy možné prokázat opak.⁵⁸ Rovněž lze mezi stranami ujednat, co se za podstatné porušení smlouvy považuje.

Nově je možné od smlouvy odstoupit podle zákona i v případě prodlení věřitele, tedy nepřijme-li věřitel řádně nabídnuté plnění nebo neposkytne-li součinnost potřebnou ke splnění dluhu.⁵⁹ Odstoupení od smlouvy pro prodlení věřitele bylo sice možné v případě obchodních závazkových vztahů⁶⁰, nikoliv však již ve vztazích řídicích se pouze ObčZ.⁶¹

Smluvní strana může od smlouvy odstoupit rovněž tehdy, jakmile z chování druhé strany nepochybně vyplyne, že ta poruší smlouvu podstatným způsobem a nedá-li na výzvu oprávněného přiměřenou jistotu. Odstoupení je pak třeba učinit bez zbytečného odkladu.⁶²

Jakmile strana oprávněná od smlouvy odstoupit oznámí druhé smluvní straně, že od smlouvy odstupuje, nebo že na smlouvě naopak trvá, nemůže volbu již sama změnit.⁶³ Dotčená strana tak má v případě vzniku práva na odstoupení od smlouvy možnost volit mezi odstoupením a setrváním na splnění závazku. Po této volbě již však změna není možná.

Otázkou je, zda oznámení o setrvání na splnění závazku může být učiněno i nepřímo, implicitně (například dalším postupem podle smlouvy). Pokud však některé straně vzniklo právo odstoupit od smlouvy pro podstatné porušení smluvní povinnosti a nevyužila-li ta své právo,

57 Ustanovení § 1978 NOZ.

58 Ustanovení § 2002 odst. 1 NOZ.

59 Ustanovení § 1975 ve spojení s §§ 1977 a 1978 NOZ.

60 Ustanovení § 345 a násl. ObchZ.

61 Ustanovení § 522 a násl. ObčZ.

62 Ustanovení § 2002 odst. 2 NOZ.

63 Ustanovení § 2003 odst. 1 NOZ.

52 Ustanovení § 1949 odst. 1 NOZ.

53 Ustanovení § 2001 NOZ.

54 Ustanovení 1977 a násl. NOZ.

55 Ustanovení § 2002 a násl. NOZ.

56 Ustanovení § 1977 NOZ.

„Poruší-li strana svým prodlením povinnost podstatným způsobem, může druhá smluvní strana od smlouvy odstoupit, pokud to prodlévajícímu oznámí bez zbytečného odkladu poté, co se o prodlení dozvěděla. Jedná-li se ale pouze o nepodstatné porušení smluvní povinnosti, může druhá smluvní strana odstoupit teprve poté, co prodlévající nesplnil svoji povinnost ani v dodatečně přiměřené lhůtě stanovené druhou smluvní stranou výslovně, nebo alespoň mlčky.“

nebrání jí to odstoupit od smlouvy později s odkazem na obdobné jednání druhé strany.⁶⁴

Odstoupením od smlouvy je závazek zrušen od počátku. Plní-li však dlužník zčásti, může věřitel odstoupit jen ohledně nesplněného zbytku plnění. Nemá-li ale částečné plnění pro věřitele význam, může být od smlouvy odstoupeno i v rozsahu celého plnění.⁶⁵

10. ZAPOČTENÍ

Úprava započtení v NOZ je kombinací současné občanskoprávní a obchodněprávní úpravy započtení, ačkoli jsou stanovena i některá zcela nová pravidla.

Dluží-li si strany vzájemně určité plnění stejného druhu, může kterákoli ze stran prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává proti pohledávce druhé strany. K tomu lze přistoupit, jakmile vznikne právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky a plnit svůj vlastní dluh. Započtením se obě pohledávky ruší v rozsahu, v jakém se vzájemně kryjí. Tyto účinky nastávají k okamžiku, kdy se obě pohledávky staly způsobitelnými k tomu, aby byly započteny.⁶⁶

Výslovně je stanoveno, že k prohlášení o započtení se nepřihlíží, je-li učiněno pod podmínkou nebo s doložením času. Došlo-li k postupnému převodu pohledávky na několik osob, může dlužník použít k započtení jen tu pohledávku, kterou měl v době převodu vůči prvnímu věřiteli, a pohledávku, kterou má vůči věřiteli posledního.⁶⁷

K započtení jsou způsobitelné ty pohledávky, které lze uplatnit před soudem. Nejistá či neurčitá pohledávka se za způsobitelnou k započtení nepovažuje.⁶⁸ Promlčení pohledávky nebrání započtení, nastalo-li až po době, kdy se pohledávky staly způsobitelnými k započtení. Jestliže věřitel k dlužníkově žádosti odsunul čas plnění bezúplatně, může svoji pohledávku započíst po uplynutí času, kdy měl dlužník plnit původně.⁶⁹

64 Ustanovení § 2003 odst. 2 NOZ.

65 Ustanovení § 2004 NOZ.

66 Ustanovení § 1982 NOZ.

67 Ustanovení § 1986 NOZ.

68 Ustanovení § 1987 NOZ.

69 Ustanovení § 1989 NOZ.

Zakázáno je započtení proti pohledávce výživného pro nezletilého, který není plně svéprávný⁷⁰ a započtení proti pohledávce na náhradu újmy způsobené na zdraví, ledaže se jednalo o vzájemnou pohledávku na náhradu téhož druhu, a proti pohledávce mzdy, platu, odměny ze smlouvy o výkonu závislé práce zakládající mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem obdobný závazek a náhradě mzdy nebo platu ve výši přesahující jejich polovinu.⁷¹

Zakáz započtení pohledávky jednostranným prohlášením jedné ze stran nebrání stranám smlouvy, aby si započtení ujednaly. Ani tehdy se však nebude přihlížet k ujednání o započtení proti pohledávce výživného nezletilého, který není plně svéprávný.⁷²

11. TRVÁNÍ SMLOUVY

Byla-li smlouva bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života nebo kohokoli na dobu delší než deset let, lze se po uplynutí deseti let od vzniku závazku domáhat jeho zrušení.⁷³

Soud závazek zruší i tehdy, pokud se okolností, z nichž strany zřejmě vycházely při vzniku závazku, změnily do té míry, že na dlužníkově nelze rozumně požadovat, aby byl smlouvou nadále vázán. Vzdát se práva domáhat se zrušení závazku je v těchto případech dovoleno pouze právnické osobě. U osob fyzických by se k takovému právnímu jednání nepřihlíželo.⁷⁴

Vzdání se tohoto práva je ve smlouvě možné učinit například tímto způsobem:

„Strana XY se tímto vzdává svého práva domáhat se zrušení závazků vyplývajících jí z této smlouvy ve smyslu ustanovení § 2000 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.“

V souladu se současnou právní úpravou je možné vypovědět závazek, ujednají-li si to strany nebo stanoví-li

70 Ustanovení § 1988 odst. 1 NOZ.

71 Ustanovení § 1988 odst. 2 NOZ.

72 Ustanovení § 1991 NOZ.

73 Ustanovení § 2000 NOZ.

74 Tamtéž.

Podstatným je takové porušení povinnosti, o kterém strana porušující smluvní závazek již při uzavření smlouvy věděla nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu neuzavřela, předvídala-li by takové porušení smlouvy.

V ostatních případech se má za to, že porušení podstatné není. I v těchto případech je tedy možné prokázat opak. Rovněž lze mezi stranami ujednat, co se za podstatné porušení smlouvy považuje.

tak zákon. Dojde-li k vypovězení závazku, ten zaniká buď uplynutím výpovědní doby, byla-li stanovena, nebo účinností výpovědi, lze-li závazek vypovědět bez výpovědní doby.⁷⁵

Zavazuje-li smlouva uzavřená na dobu neurčitou alespoň jednu stranu k nepřetržitě nebo opakovaně činnosti, anebo zavazuje-li některou stranu takovou činnost strpět, lze závazek zrušit ke konci kalendářního čtvrtletí výpovědí podanou alespoň tři měsíce předem. To však neplatí, jedná-li se o závazek zdržet se určité činnosti, pokud je z něj zřejmé, že povinnost není časově omezena.⁷⁶

12. ZAJIŠTĚNÍ A UTVRZENÍ ZÁVAZKŮ

NOZ upravuje zajištění a utvrzení závazků a dluhů nejprve obecně⁷⁷, až posléze se věnuje jednotlivým specifickým institutům. Oproti současné právní úpravě ObčZ je NOZ dalece podrobnějším způsobem upraven zajišťovací převod práva, kterým dlužník nebo třetí osoba zajišťuje dluh tím, že na věřitele dočasně převede své právo (včetně například práva vlastnického).⁷⁸ Nová právní úprava tohoto institutu nabízí jeho širší uplatnění, než tomu bylo doposud.

Nejčastějším a zřejmě nejvýznamnějším zajišťovacím institutem je ovšem smluvní pokuta. Většina dosavadních ustanovení byla v tomto ohledu do značné míry převzata. Nově je dáno najisto, že smluvní pokuta může být sjednána i v jiném než peněžitém plnění.

Zaplacení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinností splnit dluh utvrzený smluvní pokutou.⁷⁹ Stranám se však nebrání, aby si odchylkou od zákonné úpravy ujednaly tzv. nepravou smluvní pokutu, jejíž podstata spočívá v tom, že zaplacením pokuty smluvní povinnost zanikne.

Je-li smluvní pokuta ujednána, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé porušením povinnosti, ke které se pokuta vztahuje a zůstává tak nadále nezbytně vylou-

75 Ustanovení § 1998 NOZ.

76 Ustanovení § 1999 NOZ.

77 Jedná se o ustanovení § 2010 až 2017 NOZ.

78 Ustanovení § 2040 NOZ.

79 Ustanovení § 2049 NOZ.

čit toto pravidlo ve smlouvě, jak se to v drtivé většině případů činí.

Podstatnou změnou oproti dosavadní právní úpravě je u smluvní pokuty vyloučení zániku práva na smluvní pokutu v případě nezaviněného porušení smluvní povinnosti, jak je dnes upraveno v ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ.

Mají-li na tom však strany zájem, mohou si ujednat, že dlužník bude povinen zaplatit smluvní pokutu jen při zaviněném porušení smluvní povinnosti, popřípadě jen při jejím úmyslném porušení, hrubém porušení apod.

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud ve shodě s dnešní obchodněprávní úpravou snížit, a to s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí, ale jen na návrh dlužníka (povinného ze smluvní pokuty). K náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty.⁸⁰

Vhodné je také pamatovat na úpravu uznání dluhu, která je obdobná současnému uznání závazku podle ObchZ.⁸¹ Placení úroků se považuje za uznání dluhu co do částky, z níž se úroky platí. Rovněž částečné placení dluhu má účinky uznání zbytku dluhu, lze-li z okolností usoudit, že tímto plněním dlužník uznal i zbylou část.⁸² Uvedená ustanovení je možné vyloučit ujednáním stran. V takovém případě nedojde k uznání dluhu placením úroků, popřípadě částečným plněním závazku.

13. VZDÁNÍ SE PRÁVA

Vzdání se práva je podle NOZ obecně přípustné, není-li zákonem výslovně zakázáno nebo omezeno. Takový zákaz (omezení) stanoví zejména ustanovení § 2898 NOZ, podle kterého se v některých případech nelze předem vzdát práva na náhradu újmy (a) způsobené člověku; (b) způsobené úmyslně; (c) způsobené z hrubé nedbalosti; a/nebo (d) v případě práva slabší strany na náhradu jakékoli újmy.

80 Ustanovení § 2051 NOZ.

81 Ustanovení 323 ObchZ.

82 Ustanovení § 2054 NOZ.

„Odstoupením od smlouvy je závazek zrušen od počátku. Plní-li však dlužník zčásti, může věřitel odstoupit jen ohledně nesplněného zbytku plnění. Nemá-li ale částečné plnění pro věřitele význam, může být od smlouvy odstoupeno i v rozsahu celého plnění.“

Rovněž není možné, aby se smluvní strana vzdala námitek proti neplatnosti smlouvy všeobecně⁸³, jakož ani proti absolutní neplatnosti smlouvy. Není však vyloučeno vzdání se práva proti relativní neplatnosti smlouvy, pokud nejde o paušální vzdání se práva k veškerým námitkám proti neplatnosti. V tomto ohledu je však třeba přihlídnout ke korektivitu dobrých mravů, který takového vzdání se práva nemusí připouštět.

14. PROMLČENÍ

Promlčecí lhůta trvá obecně tři roky. Majetkové právo se promlčuje nejpozději uplynutím deseti let ode dne, kdy dospělo, ledaže zákon stanoví jinou promlčecí lhůtu.⁸⁴

Zcela zásadní změnou, kterou NOZ přináší, je možnost ujednat i kratší nebo delší promlčecí lhůtu, než jakou stanoví zákon. Ta se pak počítá ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé. Takto stanovená promlčecí lhůta nesmí být kratší než jeden rok a delší než patnáct let.⁸⁵

Kratší nebo delší promlčecí lhůta je nepřipustná v neprospekch slabší strany. K takovému ujednání by se nepřihlíželo. Prodloužení či zkrácení promlčecí lhůty nepřipadá rovněž v úvahu u práva na plnění vyplývající z újmy na svobodě, životě nebo zdraví nebo u práva vzniklého z úmyslného porušení povinnosti.⁸⁶ Prodloužení promlčecí lhůty může být ve smlouvě formulováno například tímto způsobem:

„Promlčecí lhůta veškerých práv vyplývajících z této smlouvy se tímto prodlužuje na patnáct (15) let ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé. Strany tímto prohlašují, že nejsou v postavení slabší smluvní strany a tedy že prodloužení promlčecí lhůty nebylo vynuceno druhou smluvní stranou jako stranou v právním vztahu silnější.“

Možné by bylo také odchýlné ujednání co do počátku promlčecí lhůty (tedy nikoliv ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, ale například ode dne kdy došlo k jiné události). Tímto způsobem nicméně nesmí dojít k překročení maximální a minimální délky promlčecí lhůty

83 Ustanovení § 1755 NOZ.

84 Ustanovení § 629 NOZ.

85 Ustanovení § 630 odst. 1 NOZ.

86 Ustanovení § 630 odst. 2 NOZ.

stanovené zákonem (tj. prakticky k obcházení tohoto kogentního ustanovení).

15. NÁHRADA ŠKODY

Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti je v NOZ upravena zcela samostatně, a to konkrétně v ustanovení § 2913 a 2914 NOZ.

Poruší-li strana některou ze svých povinností vyplývajících ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit. Povinnosti k náhradě se může škůdce zprostit, prokáže-li, že mu ve splnění povinnosti dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli.⁸⁷

Takovou překážkou není překážka vzniklá ze škůdcových osobních poměrů nebo vzniklá až v době, kdy byl škůdce s plněním smlouvené povinnosti v prodlení, ani překážka, kterou byl škůdce podle smlouvy povinen překonat.⁸⁸

Nerozhodné je pro vznik práva na náhradu škody z porušené smluvní povinnosti zavinění škůdce, nesjednali-li si strany dohodou něco jiného. Je rovněž možné vyloučit zproštění se odpovědnosti za škodu vzniklou z důvodu překážky, která by obvykle zproštění se odpovědnosti znamenala.

Škoda se oproti dosavadní právní úpravě nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Pouze tehdy, není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, hradí se škoda v penězích.⁸⁹ Ačkoli by pro náhradu škody v penězích postačovala žádost poškozeného, je možné ji namísto uvedení do předešlého stavu sjednat přímo ve smlouvě. To je vhodné zejména pro budoucího škůdce.

Soud z důvodů zvláštního zřetele hodných může náhradu škody přiměřeně snížit. Vezme přitom zřetel zejména na to, jak ke škodě došlo, k osobním a majetkovým poměrům člověka, který škodu způsobil a odpovídá za

87 Ustanovení § 2913 NOZ.

88 Tamtéž.

89 Ustanovení § 2951 odst. 1 NOZ.

Byla-li smlouva bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života nebo kohokoli na dobu delší než deset let, lze se po uplynutí deseti let od vzniku závazku domáhat jeho zrušení. Soud závazek zruší i tehdy, pokud se okolnosti, z nichž strany zřejmě vycházely při vzniku závazku, změnilly do té míry, že na dlužníkovi nelze rozumně požadovat, aby byl smlouvou nadále vázán. Vzdát se práva domáhat se zrušení závazku je v těchto případech dovoleno pouze právnícké osobě. U osob fyzických by se k takovému právnímu jednání nepřihlíželo.

ni, jakož i k poměrům poškozeného. Náhradu nelze snížit, pokud škoda vznikla úmyslně.

Není-li možné výši náhrady škody přesně určit, stanoví ji soud podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností případu.⁹⁰ Uvedené pravidlo je v současné době používáno na základě ustanovení § 136 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění, podle kterého „lze-li výši nároků zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo nelze-li ji zjistit vůbec, určí ji soud podle své úvahy.“ NOZ tak volnou úvahu soudu stanoví pro případy, kdy výši náhrady škody nelze přesně určit, i v rámci hmotněprávní úpravy tak, aby oba právní předpisy byly vzájemně komplementární.

Gabriel Achour
Tel.: +420 270 006 111
Email:
gabriel.achour@achourpartners.com